

DE MUNTKLAPPER

EUROPEES GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE vzw
Koninklijke Vereniging

Driemaandelijks tijdschrift

- 31 -

juli 2001

1 cent 1821 van Willem I, atelier van Brussel

Vz.: Gekroonde Romeinse W in volle veld; links en rechts ervan, 18 - 21

Kz.: Gekroond schild van het Koninkrijk der Nederlanden; links en rechts ervan, 1 - C.; links onder, het muntmeesterteken, een fakkel; rechts onder, B, atelierteken voor Brussel.

Koper, 22 mm, 3,845 g, gladde rand

Het keizerrijk van Napoleon Bonaparte was zeer verzwakt uit de rampzalige veldtocht in Rusland in 1812 gekomen. De Europese grootmachten verenigden hun krachten om hem te verslaan. De Noordelijke Nederlanden slaagden erin de Fransen te verdrijven en een voorlopige regering werd samengesteld in naam van de prins van Oranje, die in ballingschap leefde in Engeland. Prins Willem VI, zoon van de laatste stadhouder Willem V werd koning van de Noordelijke Nederlanden onder de naam van Willem I.

De situatie in de Zuidelijke Nederlanden was echter heel anders. De Belgen kwamen niet in opstand; ze deden hoop en al wat aan passieve weerstand door niet meer de roken en niet meer te drinken, om geen taksen aan de Fransen hoeven te betalen.

Verantwoordelijke uitgever : L. VERBIST, Berkelei 31, 2860 SINT-KATELIJNE-WAVER

Afgifte Kantoor Wetteren 1

Het Belgisch grondgebied werd door Pruisische, Zweedse en Russische troepen bezet; ze installeerden er zich als in overwonnen gebied. De Zweden eisten zomaar 540.000 m laken op; de Pruisen probeerden de Belgische departementen een oorlogsschatting op te leggen van 5 miljoen goudfrank; op drie maand tijd hadden 63.000 officieren in Brussel verbleven, op kosten van de stad; alleen de Engelsen betaalden wat ze gebruikten. De aankomst van regimenten Mongoolse Baskirs zorgde ook voor wat verwondering: ze waren gewapend met boog en pijlen, sliepen naast hun paarden in de straten en waren verzet op waskaarsen. Dit alles maakte dat de bewoners der oude Oostenrijkse Nederlanden niet al te hoog opliepen met hun bevrijders.

Op het Congres van Wenen, waar de kaart van Europa werd hertekend, had België geen enkele vertegenwoordiger, noch officieel noch officieus. De bevolking wenste de terugkeer naar de toestand voor de Franse inval; de Oostenrijkers waren echter niet geneigd om hun oude bezittingen terug te nemen, te meer omdat de Russische keizerin-moeder er zich tegen verzette. Jozef II had reeds destijds geprobeerd België tegen Beieren te verwisselen; ditmaal verwisselde Oostenrijk België tegen Venetië. Engeland, van zijn kant, wilde niet dat het Belgisch grondgebied, en vooral dan het strategisch belangrijke Antwerpen onder Franse controle kwam. Anderzijds wilden de Engelsen absoluut de vroegere koloniën van de Bataafse republiek, die ze voor een groot deel hadden ingepalmd, ook behouden. Ze boden dus de prins van Oranje het Belgisch grondgebied als compensatie aan voor het verlies van de Nederlandse koloniën, zonder dat er ook maar één Belg om advies werd gevraagd. Nadat het al eens tegen Venetië was ingeruild dienden de vroegere Oostenrijkse Nederlanden nogmaals als ruilmiddel tegen de Nederlandse koloniën. De Pruisen eisten voor zich Luik, Luxemburg en de rechteroever van de Maas op. Uiteindelijk bekwamen ze 100.000 inwoners (er werd niet met oppervlakte gerekend bij de onderhandelingen maar met inwoners + het territorium waarop ze leefden), gespreid over Holland, Duitsland en de kantons St.-Vith, Malmédy, Cronenbourg, Schleiden en Eupen. Bisschop de Méan, de laatste prins-bisschop van Luik probeerde vruchteloos zijn prinsdom te recupereren, maar kerkelijke staten waren niet meer in de mode. Bouillon werd toegewezen aan prins de Rohan, die het hertogdom dadelijk voortverkocht aan Willem I. Deze laatste had zijn bezittingen in Duitsland: Nassau, Siegen enz. verloren en hem werd in ruil voor dit verlies Luxemburg toegekend, waarvan hij groothertog werd ten persoonlijke titel.

Bij het verdrag van Londen werden de vroegere Oostenrijkse Nederlanden aan de Noordelijke Nederlanden gehecht.

Napoleon, die uit zijn ballingschap op het eiland Elba terugkeerde, kwam, gedurende 100 dagen, deze koehandel op Europees niveau in vraag stellen. Inderhaast werd het verdrag tussen Nederland en de Europese grootmachten getekend op 31 mei 1815. In de haast was er echter vergeten over het kleine gebied van de gemeente Moresnet te beslissen, thans verdwenen in het stuwmeer van de Gileppe. Deze gemeente bleef neutraal gebied gedurende een eeuw. De bekende numismaat Renier Chalon vond later bizarre fantasiepunten uit voor deze gemeente.

De beslissingen van het Weense congres bevatten de kiemen van de revoluties van de 19de eeuw, omdat er geen rekening werd gehouden met het nationale gevoel der volkeren.

Na de slag van Waterloo begon Willem I zijn koninkrijk van een grondwet te voorzien, maar geen enkele Belg werd op dit gebied geraadpleegd. De schulden van de twee delen van het koninkrijk werden verdeeld, de helft voor Nederland, de helft voor België. De Hollandse schuld bedroeg echter 2 miljard 126 miljoen gulden, terwijl de Belgische slechts 58 miljoen was! Er was ook geen sprake van vrij te stemmen: België had 3 ½ miljoen inwoners en Holland slechts 2 miljoen, zodat het Belgisch deel dan het overwicht in de beslissingen zou gekregen hebben, wat

natuurlijk onaanvaardbaar was voor de Hollanders. In de regering was er één enkele Belg, de hertog van Ursel, voor openbare werken.

De Belgen waren uiterst ontgoocheld door de kroning van Willem I te Brussel op 27 september 1815. Dit gebeuren leek eerder op een toneelstuk dan op een werkelijke kroning. De koninklijke kroon was in verguld hout, de stenen die ze versierden waren van gekleurd glas en de leeuwen, die de koninklijke mantel versierden, waren van gedreven koper. De strooipenningen, die traditioneel naar het volk geworpen werden bij dergelijke gelegenheden, waren voor het merendeel van koper, enkele zilveren en geen enkele gouden, waardoor Willem al dadelijk de spotnaam “de koperen koning” kreeg.

Willem I was een koude berekenaar en een gewiekst zakenman, maar spijtig genoeg een slechte psycholoog. Wanneer men in zijn bijzijn een sentimenteel argument gebruikte was zijn antwoord steevast: “Dat staat niet genoteerd op de beurs van Amsterdam”.

Die nieuwe grondwet veroorzaakte al dadelijk religieuze conflicten: katholieken en protestanten werden gelijk behandeld. Dat kon niet voor de katholieken en de bisschoppen verboden de ambtenaren de eed aan de grondwet af te leggen, wat onontbeerlijk was om een ambt te kunnen bekleden. De pers werd aan banden gelegd. De Belgische katholieken lieten zich daardoor niet ontmoedigen, te meer daar in Frankrijk de Kerk reeds haar revanche had genomen tegen de vernederingen van de Franse Revolutie en opnieuw zeer machtig geworden was. Daarenboven kwamen taalproblemen roet in het eten gooien. Vanaf 1823 was het Nederlands de enige toegelaten taal in het leger, in de administratie en in de rechtspraak te Antwerpen, in Vlaanderen en in Limburg, wat de Franstalige adel en burgerij, die daar de leidende posten bekleedden, deed steigeren.

Onder de Franse overheersing had de blocus van de geallieerden de Belgische industrie beschermd; ze was geïntegreerd in de economie van het Keizerrijk. Na de nederlaag werd de Franse douane opnieuw ingesteld en bemoeilijkte het goederenverkeer tussen België en Frankrijk. Anderzijds kon er vrij ingevoerd worden vanuit Engeland, zodat België geconfronteerd werd met de Engelse concurrentie, wat aan duizenden hun job kostte.

Als goede economist en zakenman vond Willem een oplossing voor deze problemen door de Generale Maatschappij in 1822 op te richten. Deze maatschappij zou een nieuwe adem geven aan de economie van het land.

De nieuwe welstand kon echter de andere beleidsfouten niet doen vergeten en de Belgen zullen zich door de revolutie van 1830 van het Koninkrijk der Nederlanden afscheiden. België heeft Willem I geen geluk gebracht; een Belgische dame kostte hem zelfs zijn troon. Willem wilde absoluut huwen met de katholieke gravin d'Oultremont. Dit was onmogelijk voor de Hollandse publieke opinie. Hij moest aftreden om zijn geliefde te kunnen huwen en hij stierf in ballingschap in Duitsland.

Munten en muntcirculatie voor 1815

Sedert de Franse invasie van België door de republikeinse troepen in 1795 circuleerde de Franse munt vrij in het land. Er had geen speciale muntslag plaatsgehad voor onze gebieden, met uitzondering dan voor de noodmunten die in het door de geallieerden belegerde Antwerpen werden geslagen. Het Brussels muntatelier was gesloten sedert het vertrek van de Oostenrijkers.

Bij de troonsbestijging van Willem I circuleerden er nog slechts weinig munten uit de Spaanse en Oostenrijkse periode in onze streken. De stukken van groot formaat, kronen en ducats, waren uit de circulatie verdwenen. De Franse stukken van groot formaat van de Republiek en het Keizerrijk, maar ook Franse ecu's van het Ancien

Regime hadden hun plaats ingenomen. In België circuleerde er nog slechts voor 16 miljoen frank aan vroegere landmunten, wat op 41 frank per inwoner neerkwam, terwijl in de Noordelijke Nederlanden er nog voor 85 miljoen frank aan oude versleten munten circuleerde, wat neerkwam op 34 gulden of 73 frank per inwoner.

De Noordelijke provincies waren zo goed en zo kwaad het ging munt blijven slaan onder de verschillende regeringen van Franse inspiratie. Een republiek had het regime der stadhouders vervangen: de Bataafse Republiek. De Franse ideeën over rationalisatie hadden ertoe geleid dat de provinciale munthuizen gesloten werden en dat er slechts één atelier behouden bleef. Amsterdam werd voorzien als locatie voor dit atelier. Er werd echter zoveel tegengestribbeld en er werd zoveel aan obstructie gedaan, dat tenslotte het atelier van Utrecht, het meest actieve en het best uitgeruste, alleen in werking bleef. De Bataafse Republiek heeft het niet verder dan proeven voor muntuitgiften gebracht.

In 1806, onder Lodewijk-Napoleon, koning van Holland, werd het idee van een uniek muntatelier in Amsterdam opnieuw te berde gebracht. Weer kon Utrecht zich handhaven. Dit atelier was echter niet voldoende uitgerust om de vervaardiging aan te kunnen van de munten van het nieuwe munttype, die technisch veel moeilijker waren dan die van de oude provinciale uitgiften. Het grootste struikelblok was het portret van Lodewijk-Napoleon. De oude graveur Holtzey slaagde erin muntstempels voor de nieuwe munten te vervaardigen, maar het resultaat werd als onvoldoende beschouwd. Men bestelde dan maar de matrijzen met het portret van de koning in Parijs, tegelijk met nieuw materiaal om de munten te slaan. Alleen stukken van 50 stuiver werden geslagen. Weinig van deze stukken bestonden toen Lodewijk-Napoleon aftrad en Holland in het Franse keizerrijk werd opgenomen. Al het personeel dat zich met de vervaardiging van muntstempels bezighield werd ontslagen. Het atelier van Utrecht zou dezelfde munten met de beelden naar van Napoleon slaan als de andere ateliers van het rijk. De matrijzen werden toegestuurd vanuit Parijs. Het atelier slaagde erin een kleine hoeveelheid van 5-frankstukken te slaan en enkele stukken van 20 frank in 1812-1813. Wanneer de Fransen Utrecht ontruimden werd de vernietiging van de machines van de munt bevolen; er bestaat zelfs een proces-verbaal die de vernietiging van de muntpersen bevestigt; dit was echter een valse verklaring, vermits de machines in staat van werking aan Willem I werden overgedragen.

De voorbereiding van de nieuwe muntslag van het Koninkrijk der Nederlanden

Het nieuwe koninkrijk moest noodzakelijk van nieuwe munten worden voorzien, om de oude stukken te vervangen. Het decimaal systeem, dat sedert korte tijd was ingevoerd in het muntstelsel van het land leek een idee dat moest bewaard blijven. Echter, welke munteenheid kiezen, welk gewicht, welk gehalte, welke koers diende er aan de Franse munt gegeven te worden, in welke ateliers ging men munt slaan?

Op 18 september 1816 werd de nieuwe muntwet gestemd. Het decimale systeem werd aangenomen: een gulden verdeeld in 100 cent. Tegelijkertijd had de Franse frank officieel koers in het land en werd geschat op 47 cent van de nieuwe munt. De Belgen protesteerden tegen het nieuwe muntsysteem en eisten dat de eenheid de frank zou worden omdat hij beter aan het decimaal systeem was aangepast. Daarin hadden ze gelijk: de gulden was misschien wel in 100 centen onderverdeeld, maar gewicht en gehalte (200 as) waren uitgedrukt in Troyse marken, wat niet heel decimaal te noemen is. De Hollanders van hun kant voerden de stabiliteit van de gulden aan en het feit dat de Belgen ook de gulden kenden onder de vorm van een rekenmunt, de Brabantse rekengulden, in feite de oude gulden van Albrecht en Isabella; deze werd nog steeds als rekeneenheid gebruikt met een fictieve waarde van 9,5238 g zilver. Het gehalte van de gulden van de Noordelijke provincies was, sedert 1681 200 as of 9,61265 g. Vermits dit een theoretisch gehalte was en dat er een verlies van ongeveer

1 % bestond voor de echte stukken, werd de Brabantse rekengulden en de gulden van het Noordelijk landsdeel als evenwaardig beschouwd.

De Belgen betwisten, en ditmaal ten onrechte, ook de koers van de Franse frank, die volgens hen 47,25 cent moest zijn. Ze steunden zich hierbij op het tarief dat de Franse overheid had gepubliceerd in het Bulletin des Lois van 1810 en waarin de frank overeenkwam met 47,25 cent. De Fransen hadden echter dit tarief opgesteld ten voordele van de frank: 47,25 cent bevatten 4,542 g zilver, de frank 4,500 g. Met andere woorden, men schreef een waarde van 47,25 cent toe aan een stuk dat er slechts 46,80 cent waard was. Vermits de Belgen insisterden werd de koers van 47,25 cent voor de frank aanvaard, zonder dat men er zich van bewust was dat deze maatregel het hele muntsysteem naar de bliksem ging helpen. De wet van Gresham had dadelijk haar uitwerking: de slechte munt (de Franse overgewaardeerde frank) zou de goede (de nieuwe munten van het Koninkrijk der Nederlanden) uit de omloop drijven. De guldens werden massaal over de grens gebracht en gesmolten in het muntatelier van Rijsel. Men berekende dat de winst 7.773,73 gulden bedroeg voor elk miljoen gulden dat in de smeltkroes ging.

Er was nog een andere fout in de muntwet geslopen: het systeem was gebaseerd op een dubbele standaard van goud en zilver. Deze beslissing was blijkbaar genomen omdat Frankrijk zulks ook gedaan had. De fout ligt in het feit dat er een vaste verhouding wordt gelegd tussen de waarde van goud en zilver terwijl in werkelijkheid hun waarde constant varieert. Bij het vaststellen van de waardeverhouding werd daarbij nog een bijkomende fout gemaakt. Frankrijk had de verhouding 15,5 tot 1 gekozen; 1 gram goud was 15,5 g zilver waard. Op het ogenblik dat men in Nederland een beslissing nam was het goud meer waard en men koos de verhouding 15,87 tot 1, wat te veel was.

Het gehalte zilver van de stukken werd vastgesteld op 0,893 voor de gulden en zijn multiple, het stuk van 3 gulden. Voor de pasmunten moest het zilver minder goed van kwaliteit zijn om toe te laten oude munten te hersmelten; anderzijds moest men voor deze stukken boven de 0,500 zilver blijven omdat armere legeringen een koperachtig uitzicht hebben; er werd voor 0,569 gekozen. Voor het koper werd een gewicht van 3,845 g vastgesteld voor de stukken van 1 cent en 1,922 g voor de ½ cent. De frank dreef, zoals gemeld, de gulden uit circulatie, doch de wet van Gresham had ook haar effect op de foutieve waardeverhouding tussen goud en zilver. De goudmunten waren overgewaardeerd, wat de zilvermunten uit de circulatie duwde en zelfs verhinderde dat ze geslagen werden. Stukken van 10 gulden werden in massa geslagen (50 miljoen gulden) en zelfs, om het goud gemakkelijker te laten circuleren, werd een stuk van 5 gulden aan de muntserie toegevoegd, gegraveerd door de Belgische graveur J.-P. Braemt.

Omdat de Franse munt de guldens uit de circulatie dreef, was er maar één oplossing: de Franse frank zijn statuut van wettig betaalmiddel in het Koninkrijk der Nederlanden ontnemen; hij werd wel teruggenomen aan de koers van 47,25 cent.

De vervaardiging van de nieuwe Nederlandse munten

De ateliers van Utrecht en van Brussel sloegen elk alle nieuwe munttypes: 10 en 5 gulden in goud, 3, 1, ½ gulden, 25, 10 en 5 cent in zilver, 1 cent en ½ cent in koper. De waarde van 3 gulden mag op het eerste gezicht verwonderen, maar sedert de creatie van de gulden als reële munt in 1681, hadden de Verenigde Provinciën steeds een stuk van 3 gulden geslagen, gelijk in waarde aan de ducaton van de Zuidelijke Nederlanden. Men hield eraan deze waarde te behouden. De koperstukken van 1 cent en van ½ cent waren onbekende waarden tot dan. Het stuk van ½ cent ontving strenge kritiek; het had een nog lagere waarde dan de kleinste waarde tot dan in omloop, de duit. Het was dus te voorzien dat de bevolking, die de neiging had zo weinig mogelijk

aan de armen te geven, nu de halve cent als aalmoes zou gaan geven, waardoor de armen zouden worden benadeeld.

De productie van de muntateliers werd gemerkt door een caduceus (Mercuriusstaf) voor Utrecht en een B voor Brussel.

Ook bij de productie der stukken deden zich heel wat technische moeilijkheden voor. Het atelier van Utrecht was goed uitgerust met het nieuwe Franse materiaal, maar zoals ten tijde van Lodewijk-Napoleon stelde zich opnieuw het probleem een graveur te vinden die in staat was het koninklijk portret te graveren. Men oordeelde dat er geen enkele graveur in het land was die deze klus aankon. Tenslotte kreeg de Franse graveur Auguste François Michaut opdracht de matrijzen te graveren. Hij werd tot koninklijk graveur benoemd met een wedde van 2.000 gulden per jaar en hij kreeg een mooi huis ter beschikking. Michaut graveerde enkel de stukken met het portret van de koning; de andere, en dus ook het hier besproken stuk, werden gegraveerd door David Van der Kellen. In 1818 leverde Michaut de matrijs voor het stuk van 3 gulden. Het koninklijk portret werd niet beschouwd als zeer geslaagd, doch men weigerde absoluut het muntteken van de muntmeester, een gebakerd kindje, omdat men vreesde dat hiermee zou kunnen gespot worden; het muntteken werd na lang aarzelen vervangen door een fakkel. Deze verandering van het muntteken van de muntmeester blokkeerde gedurende maanden alle productie. De stukken van 10 gulden werden slechts in 1819 geslagen en men moest tot in september 1819 wachten tot het eerste zilver van de pers kwam.

De zilvermunten van 25, 10 en 5 cent, gegraveerd door Van der Kellen zorgden ook voor problemen. Er was eerst besloten deze stukken zonder de hulp van een muntring te slaan, maar de proeven met muntring waren mooier, zodat er toch besloten werd met deze techniek te slaan. Er moesten hiervoor echter nieuwe matrijzen gemaakt worden, met tot gevolg nieuwe vertragingen. Op de Munt van Brussel werden de eerste koperstukken slechts in 1821 geslagen. Men besloot een Romeinse W op de stukken van 1 cent te plaatsen om ze verschillend te maken van de zilverstukken, die een cursieve W droegen, maar reeds in 1825 signaleerde men verzilverde stukken van 1 cent die men probeerde in omloop te brengen voor 25 cent.

De nieuwe stukken circuleerden niet uniform in het land. Het zuiden was in volle economische expansie en draineerde praktisch alle goudmunten; zelfs voor de nieuwe stukken van 25 cent werd er een premie betaald.

Het atelier van Brussel

Door artikel 8 van de wet van 19 mei 1819 werd er besloten het atelier van Brussel opnieuw te openen. Ridder de Bourgogne Herlaer werd muntmeester; J.C.D. de Aguilard was waardijn. De graveurs van de munt van Utrecht leverden de matrijzen aan het Brussels atelier. Het atelier was in slechte staat: sedert 25 jaar waren er geen kosten meer aan gedaan en het had onder de Fransen als opslagplaats van geneesmiddelen gediend. Het koninklijk besluit van 5 november 1819 beval de installatie van zes schroefpersen en van 4 machines om de muntplaten af te boorden. Het was M.J. Dessaint, als techniekier in het atelier werkzaam, die ze mocht leveren. Er werd onderhandeld met de stad Brussel om het atelier, dat zich bevond tegenover de Muntschouwburg, te vergroten. In 1820 werd er een stoommachine aangekocht bij John Hall in Dartford. Ze moest alleen de metaalwalsen aandrijven; men oordeelde het onnodig de schroefpersen met stoom aan te drijven. Dessaint installeerde 8 metaalwalsen voor 8.000 gulden. De metaalplaatjes voor de stukken van 1 cent werden door Bivorre te Namen geleverd tegen 212 gulden per 100 kilo. De modernisering van het Brussels atelier bracht met zich mee dat het atelier van Utrecht ook een stoommachine en nieuwe schroefpersen vroeg.

H. Dewit